

**ZARYS DZIEJÓW KONSTANTYNOWA
ŁÓDZKIEGO
DO 1989 ROKU**

mgr Elżbieta Jach

Konstantynów Łódzki jest miastem wchodzącym w skład łódzkiego okręgu przemysłowego. Leży nad rzeką Ner, w odległości ok. 10 km na zachód od Łodzi. Tereny, na których powstał, należały od 1247 r. do książąt mazowieckich. Pierwszym znanym z imienia właścicielem Żabic Wielkich (wieś, na gruntach, której powstał Konstantynów Łódzki) był w 1364 r. Mikołaj z Żabic. Wieś do pierwszej połowy XIX w. składała się wyłącznie z drewnianych domów, na które budulca dostarczały rozległe sosnowe lasy. Podmokłe tereny sprzyjały powstawaniu pastwisk, na których miejscowi chłopcy wypasali stada owiec. Z owczej wełny wyrabiano sukno systemem domowym - wyłącznie dla najbliższej rodziny.

W 1801 r. tereny Żabic Wielkich zakupił Mikołaj Krzywiec - Okołowicz herbu Ostoja¹ (na tarczy herbowej miecz między dwoma półksiężycami pod koroną baronowską). Był on właścicielem klucza rszewskiego i behcickiego, a wcześniej szambelanem na dworze Stanisława Augusta Poniatowskiego i kilkakrotnie posłem na sejm². W 1821 r. M. Krzywiec - Okołowicz przystąpił do organizowania na terenie Żabic Wielkich (województwo mazowieckie, powiat łęczycki) osady fabrycznej. W dniu 8 II 1821 r. w Łęczycy, przed notariuszem Mikołajem Szczawińskim, zawarł umowę z Samuelem Wagnerem, Jakubem Henningiem i Piotrem Freymarkiem, sukiennikami z Ozorkowa³. Umowa dotyczyła założenia fabryki sukienniczej na terenie wsi Żabice Wielkie i sprowadzenia 150 sukienników. Określała korzyści płynące dla osadników, którzy mieli otrzymać nieodpłatnie plac pod zabudowę, 2 morgi ziemi (w Królestwie Polskim w latach 1819 - 1848 1 morga wynosiła 0,55976 ha), materiał na budowę domu i przez 4 lata zwolnieni zostali z płacenia właścicielowi czynszów .

Gospodarką Królestwa Polskiego w tym czasie kierował książę Ksawery Drucki - Lubecki, a szefem departamentu przemysłu był Stanisław Staszic. Obaj dążyli, aby kraj zrujnowany wojnami podźwignąć gospodarczo, rozwijając nowoczesny przemysł. Temu celowi służyło wprowadzenie ceł protekcyjnych na obce towary. Królestwo Polskie połączone od 1822 r. unią celną z Rosją, miało otwarte rynki zbytu na wschodzie, sięgające aż do Chin. Odbiorcami wyrobów włókienniczych było szczególnie wojsko, z którym transakcje odbywały się na korzystnych warunkach (zakupów dokonywały

komendy wojskowe bez pośredników). Popierany skuteczną polityką przemysł włókienniczy intensywnie się rozwijał i w latach 1820 - 1827 jego produkcja podniosła się 40 - krotnie. Natomiast rolnictwo przeżywało kryzys. Prusy i Anglia obłożyły polskie zboże dużymi cłami tranzytowymi i importowymi. Zacořany system produkcji rolnej, oparty na pracy pańszczyźnianego chłopa, nie przynosił efektów. Część postępowej szlachty rezygnowała z pańszczyzny wprowadzając czynsz i korzystając z pracy najemnej. Szukała nowych możliwości dochodów, a takie dawał rozwijający się przemysł włókienniczy. Tam gdzie istniały tradycje pracy chałupniczej (wieś Żabice Wielkie), szlachta mogła rozwinąć przemysł tkacki, w oparciu o rodzime surowce: wełnę lub len. Fachowcy znający się na nowoczesnej produkcji przybywali z zachodu (szczególnie z Niemiec). Europa po klęsce Napoleona została zalana towarami angielskimi, a to spowodowało kryzys zachodniego tkactwa. Pozbawieni środków do życia tkacze, poszukiwali pracy na terenie Królestwa Polskiego. Zawierając umowę z tkaczami z Ozorkowa, M. Krzywicz - Okołowicz okazał się człowiekiem postępowym i myślącym perspektywicznie. Przyczynił się do rozwoju swoich dóbr i przekształceniu się wsi Żabice Wielkie w osadę fabryczną a następnie w miasto przemysłowe.

W 1824 r. wieś Żabice Wielkie została nazwana - Konstantynów, na cześć Wielkiego Księcia Konstantego (brat cara Aleksandra I). Zmiana nazwy symbolizowała, że przestała istnieć wieś, w której podstawowym zajęciem było rolnictwo, a powstała osada z nowoczesnym jak na owe czasy przemysłem. W dniu 31 VIII 1830 Rada Administracyjna Królestwa Polskiego - na wniosek M. Krzywca - Okołowicza - nadała osadzie Konstantynów prawa miejskie⁶. Wydzielona została granica miasta, które na wschodzie graniczyło z wsią Srebrna, na południu z dobrami prywatnymi Bechcice i rzeką Ner, na zachodzie z wsią prywatną Żabiczki, a na północy z wsiami prywatnymi Rszew i Rszewek. Miastu przyznano prawo odbywania targów tygodniowych w każdą niedzielę i czwartek, a także 12 jarmarków raz w miesiącu (zwyczaj ten zachował się do 2000 r. - jarmarki w mieście odbywają się w każdy pierwszy poniedziałek miesiąca przy ul. Srebrzyńskiej 1)

Od zawarcia umowy przez M. Krzywca - Okołowicza z sukiennikami z Ozorkowa Konstantynów szybko się rozwijał. Do 1824 r. do osady napłynęło 126 rodzin z Czech, Śląska, Saksonii, Hesji i Nadrenii⁷. Wśród osadników znalazła się także grupa

sukienników z różnych ziem polskich, głównie z okolic Poznania i Kalisza. Napływać zaczęła ludność pochodzenia żydowskiego (w latach 1824 - 1825 przybyło 80 rodzin żydowskich). W 1824 r. Konstantinów liczył ok. 1000 mieszkańców, w tym 95 majstrów tkackich i 93 czeladników, a liczba krosien z 30 w 1821 r. podniosła się do 109 w 1824 r. W 1828 r. liczba mieszkańców wynosiła 2825 osób, w tym 1341 zatrudnionych w przemyśle⁸. Największy zakład sukienniczy należał do Gotfryda Wendego ze Śląska⁹ (kuzyn pabianickiego fabrykanta Beniamina Kruschego i dziadek znanego w Łodzi budowniczego Hansa Wendego). Gotfryd Wende był współzałożycielem i długoletnim prezesem rady parafialnej w konstantynowskim zborze ewangelicko-augsburskim.

Wraz z rozwojem miasta zaczęły powstawać różne organizacje i stowarzyszenia. Jako pierwszy w 1818 r. powstał cech sukienniczy, a następnie w 1822 r. cech kowali, ślusarzy, stolarzy, młynarzy, piekarzy i szewców. W 1823 r. powołano do życia Bractwo Strzeleckie, a w 1834 r. założono cech mistrzów tkackich z własnym domem na Małym Rynku¹⁰ (obecnie pl. Tadeusza Kościuszki). Właściciel miasta i jego żona Marianna z Piersickich ufundowali murowany kościół katolicki, zaprojektowany w stylu neogotyckim przez włoskiego architekta Boloniniego. Budowę rozpoczęto w 1826 r., a zakończono w 1832 r.¹¹ Kościół stanął na Małym Rynku 1 i początkowo pełnił funkcję kaplicy filialnej, a podlegał parafii w Kazimierzu. Od 1841 r. opiekę nad nim przejęli ojcowie reformacji z Lutomska. Parafię w Konstancynie utworzono 1 VI 1858 r. pod wezwaniem Narodzenia NMP¹². Pierwszym proboszczem w latach 1858 - 1871 był ks. Józef Sprecht, władający językiem niemieckim. Utaił się zwyczaj, aby duchowni byli Niemcami, albo niemieckiego pochodzenia. Dzięki temu mogli wykonywać pracę duszpasterską wśród narodowości niemieckiej. W latach 1826-1834 ludność wyznania ewangelicko-augsburskiego wybudowała swój kościół przy ul. Długiej 31 (obecnie ul. 19 Stycznia). W 1832 r. powstała gmina żydowska, która posiadała swój dom modlitewny na Małym Rynku. W 1863 r. gmina ta liczyła 965 osób¹³. Szybki wzrost liczby ludności pociągał za sobą pozytywne zmiany. Pierwsza szkoła powstała w latach 20. i uczęszczało do niej niewiele (brak danych ile) dzieci. Nauka ograniczała się tylko do nauki czytania i pisania. Miasto posiadało władzę municypalną - burmistrza. Pierwszy został powołany w 1834 r. i był to J. Henning (sukiennik z Ozorkowa). Piastował urząd kilka miesięcy, a po

nim miastem do 1837 r. kierował Ignacy Zieleniewski. Burmistrz posiadał lokal biurowy przy ul. Łódzkiej 8 (budynek rozebrano w 1952 r.).

Po upadku powstania listopadowego miasto przeżywało kryzys gospodarczy przejawiający się upadkiem sukiennictwa. W 1832 r. rząd carski wprowadził barierę celną między Królestwem Polskim a Rosją. Gwałtownie zmniejszył się zbyt i spadły ceny na materiały. Skończyły się korzystne dostawy dla wojska, a przed tkactwem wełnianym stanęła konieczność przestawienia się na produkcję bawełnianą, gdyż ta łatwiej znajdowała rynki zbytu. W Konstancynowie w 1835 r. na 248 krosien, aż 122 (49,2%) przeszło na produkcję bawełnianą. Z Konstancynowa wyjechało 94 tkaczy z rodzinami, nieczynnych było 30 warsztatów sukienniczych, a w 1838 r. upadł cech sukienniczy. Wraz z upadkiem sukiennictwa zaczęli do miasta przybywać pierwsi tkacze z Czech (brak danych o ich liczbie). W 1855 r. miasto nawiedziła epidemia cholery¹⁵ (brak danych o liczbie zgonów), która zahamowała rozwój produkcji. W 1860 r. Konstancynów liczył 3238 osób, a w tym Niemcy stanowili blisko 58%, Żydzi - 25%, Polacy - 17% (2436 chrześcijan i 802 osoby wyznania mojżeszowego), 263 domy w tym 4 murowane, a tylko 1- piętrowy. Miasto posiadało 5 ulic: Pabianicką (obecnie 1 Maja), Długą, Łódzką, Zgierską i Łaską. Wybrukowane były częściowo ulice: Zgierska, Długa i Łódzka. Brak dróg bitych zdecydowanie przyczynił się do zahamowania rozwoju miasta. W wyniku rozwoju komunikacji kolejowej Łódź stała się ważnym i wygodnym węzłem komunikacyjnym. Zyskała połączenie z Warszawą, Gdańskiem, Berlinem, Petersburgiem i Galicją. Mechanizacja produkcji tkackiej w Łodzi spowodowała, że konstancynowski przemysł nie wytrzymał konkurencji. Upadła najbogatsza fabryka G. Wendego, którą przejął łódzki fabrykant Abram Librach. Właściciele warsztatów tkackich uzależnili się od zamożnych kupców i przedsiębiorców w Łodzi. Tkacze pracowali w systemie nakładczym (surowiec otrzymywano od fabrykantów łódzkich i przekazywano im gotowy materiał), dlatego Konstancynów określano „Miastem Lohnwerbów”¹⁷. Zależność ta spowodowała, że w mieście nie powstawały fabryki, a produkcja opierała się na warsztatach ręcznych. Rozwijająca się Łódź od 1866 r. przejęła eksport wyrobów włókienniczych.

W okresie powstania styczniowego mieszkańcy Konstancynowa czynnie włączyli się w czyn patriotyczny. Władze powstańcze posiadały na terenie miasta swych

przedstawiciele . Młodzież czeladnicza w liczbie 40 osób udała się do lasów rossoszyckich, aby połączyć się z oddziałem Józefa Oksińskiego. Do Konstąntynowa przybył 200-osobowy oddział powstańczy (brak danych o dowódcy) i skonfiskował Bractwu Strzeleckiemu 70 sztuk broni palnej. Po upadku powstania styczniowego władze carskie dążyły do silniejszego zespolenia ziem Królestwa Polskiego z Rosją. Ukazem carskim z dnia 31 XII 1866 r. w miejsce istniejących dotychczas 5 guberni, ustanowionych zostało 10, które podzielono na powiaty. Konstąntynów w nowym podziale terytorialnym znalazł się w guberni piotrkowskiej i w powiecie łódzkim¹⁹.

W dniu 1 VI 1869 r. władze carskie wydały ukaz, aby z 452 miast istniejących w Królestwie Polskim 340 przemianować na osady. Na mocy tej decyzji Konstąntynów utracił prawa miejskie i został włączony do gminy Rszew . Początkowo kancelaria gminy mieściła się we wsi Srebrna, a w 1871 r. została przeniesiona do Konstąntynowa. Wójtem gminy Rszew pod koniec XIX w. był Teodor Meissner, wcześniej naczelnik gmin w Puczniewie, Bełdowie i Aleksandrowie²¹. Mimo utraty praw miejskich życie organizacyjno-społeczne Konstąntynowa rozwijało się nadal. Powstała Kasa

22

Oszczędnościowo-Pozyczkowa, Bracka Kasa Chorych , Towarzystwo Upiększania Miasta, Związek Gimnastyczny, Towarzystwo Śpiewacze im. św. Cecylii i Chór „Harmonia”, założone przez mieszkańców pochodzenia niemieckiego. W 1902 r. powstała Straż Ogniowa, której komendantem został Leopold Abt²³. Zastępca komendanta Leopold Häusler - na własny koszt - zbudował strażnicę na Dużym Rynku (obecnie pl. Wolności). Znajdował się tam także park, ulubione miejsce wycieczek i rozrywek mieszkańców. W 1892 r. liczba mieszkańców wynosiła 6421 osób zamieszkujących w 270 domach . W dniu 17 XII 1910 r. miasto otrzymało linię tramwajową, bezpośrednio łączącą go z Łodzią. Powołano do życia Państwowe Towarzystwo Kredytowe, które udzielało kredytów na zakup nieruchomości wzdłuż linii tramwajowej. W 1931 r. oddano do użytku linię tramwajową do Lutomięrska.

W 1914 r. przed wybuchem I wojny światowej miasto liczyło 12500 osób (w tym 7000 katolików, czyli 58%), w tej liczbie było 3000 robotników przeważnie tkaczy i 2000 chałupników tkackich² . W mieście było 500 domów mieszkalnych, 15 fabryk i zakładów z napędem mechanicznym. Wybuch I wojny światowej całkowicie zahamował rozwój miasta. W czasie bitwy o Łódź w 1914 r. w Konstąntynowie zostało zniszczonych

169 domów . Zburzony został kościół katolicki i ewangelicko-augsburski oraz liczne fabryki. „(...) Zniszczenia dokonane w wyniku ostrzału artyleryjskiego i bombardowania z samolotów nie były w Łodzi zbyt duże. Ucierpiały przede wszystkim przedmieścia (...). O wiele większe straty materialne i ofiary wśród cywilów spowodowały walki w miejscowościach podłódzkich. Szereg osad i wsi uległo kompletnemu zniszczeniu (...), a z miast Zgierz, Aleksandrów, Konstantynów i Tuszyn (...)”²⁷. W wyniku działań I wojny światowej liczba mieszkańców zmalała do 4000.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 r. wprowadzony został nowy podział administracyjny. Z dniem 2 VII 1919 r. zlikwidowano gubernie, a ustanowiono województwa, w tym po raz pierwszy województwo łódzkie²⁸. Konstantynów w nowym podziale terytorialnym znalazł się w województwie łódzkim, powiecie łódzkim i gminie Rszew. W dniu 1 I 1924 r. Konstantynów odzyskał prawa miejskie, a wraz z umiastowieniem przyłączono do niego wieś Konstanty nówek oraz osadę Konstantynów (obecnie Przedmieście) - należące do gminy Rszew²⁹. Od 1923 r. burmistrzem komisarycznym Konstantynowa był Marcin Doliwka, a pierwszym burmistrzem z wyboru Franciszek Gryzel . Obaj dołożyli starań, aby miasto zniszczone w czasie wojny odbudować. Do 1929 r. odbudowano domy, zagospodarowano skwery i parki miejskie oddając je do publicznego użytku.

Działalność wznowiły stowarzyszenia utworzone w okresie zaborów, a także powstały nowe o różnym profilu i zakresie działania. Powołano Związek Strzelecki, który oprócz wychowania obywatelskiego prowadził przysposobienie wojskowe i Związek Rezerwistów skupiający żołnierzy - uczestników I wojny światowej³¹. Działały organizacje młodzieżowe: Zjednoczenie Polskiej Młodzieży Pracującej „Orle”; towarzystwa gimnastyczne oddzielne dla młodzieży niemieckiej i polskiej. Przy parafiach powstały katolickie stowarzyszenia, a ich działalność - szczególnie w dziedzinie kultury - przyczyniała się do rozwoju intelektualnego mieszkańców. Członkowie tych organizacji w ciągu roku organizowali dla mieszkańców różne imprezy. Związane one były z rocznicą powstania organizacji czy ufundowaniem sztandaru. W takich uroczystościach uczestniczyły również organizacje z sąsiednich miast. Szczególnie uroczystości obchodzono w mieście święta: 3 Maja, Morza (29 czerwca), Niepodległości i rocznicę „Cudu nad Wisłą”. W mieście działały 4 orkiestry przy: OSP, Stowarzyszeniu

Śpiewaczym im. św. Cecylii i dwie przy parafii ewangelicko-augsburskiej. W pierwszych latach II Rzeczypospolitej na terenie miasta istniały dwie szkoły dla dzieci polskich i niemieckich. Szkoła dla dzieci polskich mieściła się w kilku punktach miasta. W latach 30. wprowadzono w Polsce obowiązek powszechnego nauczania. Na początku 1931 r. rozpoczęto w mieście przygotowania do utworzenia szkoły powszechnej przy ul. Lutomierskiej 4, a 1 września 299 uczniów rozpoczęło w niej naukę³². Piętrowy budynek, w którym mieściła się szkoła, należał do Niemca Bernsteina (imię nieznane). Wynajął on na potrzeby szkoły 7 pomieszczeń. W pozostałych izbach mieszkali lokatorzy - 10 rodzin polskich i 4 niemieckie . Pierwszym kierownikiem placówki został Bolesław Scibiorek (w okresie okupacji niemieckiej działał w konspiracyjnym ruchu ludowym, po wyzwoleniu - działacz PSL, zamordowany 5 XII 1945 r. w Łodzi), który tę funkcję pełnił do 1935 r.

W latach 1930 - 1932 Konstantynów został zelektryfikowany przez Elektrownię Łódzką. Miasto szybko się rozwijało, a jego liczba mieszkańców wzrastała, w 1921 r. - 5728 osób, w 1928 r. - 8000 osób (53% stanowili katolicy, 32% - ewangelicy, 14 % - wyznawcy mojżeszowi, 1% - baptyści) , w 1935 r. - 13 760 osób (brak danych według podziału wyznaniowego). W latach 1928, 1933, 1936 w mieście miały miejsce strajki robotnicze i wystąpienia bezrobotnych. Problemy społeczne związane były z głębokim i długotrwałym kryzysem gospodarczym, który wystąpił w całym kraju. W celu przeciwdziałania bezrobociu, które w mieście objęło szczególnie tkaczy (brak danych odnośnie ich liczby), utworzono Fundusz Bezrobocia. Poprawa koniunktury była powolna i dopiero od 1936 r. zaczęły występować symptomy ożywienia w gospodarce. Dalszy rozwój został przerwany wybuchem II wojny światowej w dniu 1 IX 1939 r.

W okresie okupacji niemieckiej województwo łódzkie jako jednostka administracyjna zostało zlikwidowane. W dniu 9 XI 1939 r. Łódź, a wraz z nią Konstantynów, została włączona do Rzeszy Niemieckiej i znalazła się w rejencji kaliskiej (od 17 II 1941 r. - łódzkiej) w okręgu tzw. Kraju Warty³ . Konstantynów - jako teren wcielony do Rzeszy - podlegał ścisłej germanizacji. Napis „Nur für Deutsche“ (Tylko dla Niemców) zamykał przed Polakami wejście do wielu instytucji, urzędów, sklepów, a nawet do pierwszego wagonu tramwajowego. Polacy niemieckiego pochodzenia zmuszani byli do podpisywania niemieckiej listy narodowościowej (Volksliste), byli też

i tacy, którzy podpisywali ją dobrowolnie. W okresie okupacji miastu nadano nazwę Treustadt - Miasto Wiernych Niemców, zmieniono także nazwy ulic z polskich na niemieckie. W dniu 15 IX 1939 r. Niemcy dokonali pierwszej zbrodni w mieście. Zamordowani zostali 3 Polacy: miejscowy lekarz Leon Okwieciński i tkacze Leon Delicki i Zygmunt Dobrosz³⁶. Zbrodni dokonano na Schlageterstrasse (obecnie ul. Łaska). Polaków zastrzelił funkcjonariusz gestapo Oswald Schultz w obecności żołnierzy Wehrmachtu. Zwłoki zakopano we wspólnym grobie na miejscu kaźni (po wojnie ekshumowano i pochowano na miejscowym cmentarzu). Oswald Schultz przed wojną mieszkał w Konstytucji i był komiwojażerem. W czasie okupacji stał na czele miejscowego gestapo, które mieściło się na Adolf Hitler Platz 10 (obecnie pl. T. Kościuszki) i był postrachem mieszkańców miasta.

Już w 1939 r. Niemcy rozpoczęli akcję wysiedleńczą ludności pochodzenia żydowskiego. Do wiosny 1940 r. została ona całkowicie wysiedlona z terenu miasta, a jej majątek przejęli Niemcy. Zniszczyli także kirkut - cmentarz żydowski (znajdował się na Schlageterstrasse), a na jego miejscu posadzili las.

W dniu 17 IX 1939 r. - na polecenie wojskowych władz okupacyjnych - dzieci polskie z terenu miasta rozpoczęły naukę, ale już 7 października zabroniono nauczycielom wykładać historii i geografii. W dniu 18 I 1940 r. szkoła dla dzieci polskich została zamknięta. W latach 1941 - 1945 w budynku przy Hermann Göring - Strasse 19 (obecnie ul. 19 Stycznia). Niemcy utworzyli ośrodek przymusowej pracy dla polskich dzieci pod nazwą Szkoła Ludowa³⁷. Od wiosny do jesieni dzieci wożone były do majątku w Porszewicach (pod Konstancją), którego właścicielem był Niemiec Szlajnert (imię nieznane). Pracowano przy sadzeniu i zbieraniu ziemniaków, przerywaniu i zbieraniu marchwi, buraków, kapusty, a także przy żniwach. Późną jesienią zbierano z pól kamienie. Zimą dzieci pracowały w parkach, na ulicach miasta, w gospodarstwach niemieckich, sprząając obejścia, wywożąc śmieci i obornik. Dzień roboczy trwał od 8 do 10 godzin dziennie. W dni wolne od pracy dzieci uczone były języka niemieckiego i prostych rachunków. Przy każdej próbie nieposłuszeństwa stosowano kary cielesne.

Na przełomie 1939 - 1940 r. w budynku fabrycznym przy drodze do Łodzi (obecnie ul. Łódzka 27) Niemcy utworzyli obóz przejściowy - Lager in Konstantinow. Znaleźli się w nim Polacy, początkowo głównie rolnicy z Kraju Warty. Obóz podlegał

Centrali Przesiedleńczej w Łodzi. Więźniowie otrzymywali racje żywnościowe poniżej normy, a stan sanitarny i opieka medyczna sprowadzone zostały do minimum. Po kilkudniowym pobycie wysyłano ich do Generalnej Guberni, a także do Niemiec na przymusowe roboty. Starców, chore dzieci i księży przekazywano do ośrodków zagłady. W maju 1940 r. przywieziono do obozu 500 Żydów, którzy po 3 tygodniach zostali przetransportowani w nieznanym kierunku³⁸. W dniu 6 X 1941 r. osadzono w obozie ks. Zygmunta Łabendowicza, proboszcza konstantynowskiej parafii Narodzenia NMP, a kościół został zamknięty przez Niemców i był nieczynny aż do wyzwolenia w 1945 r. Ksiądz Z. Łabendowicz zmarł w 1942 r. w obozie Dachau, gdzie został przewieziony z innymi kapłanami diecezji łódzkiej. Stan obozu przejściowego wynosił ok. 800 więźniów, a okresowo wzrastał do 3000. Więźniów zatrudniano przy pracach polowych, porządkowych oraz w warsztatach, gdzie wyrabiali buty ze słomy. Złe warunki sanitarne były powodem epidemii, która pochłonęła ok. 1100 osób (między innymi w lutym 1940 r. - 600 osób, a w tym połowa dzieci)³⁹. Zmarłych chowano na miejscowym cmentarzu katolickim (groby znajdują się do dnia dzisiejszego, a w latach 60. został postawiony pomnik ku czci zmarłych dzieci). W dniu 16 VIII 1943 r. - po wywiezieniu ostatnich przesiedleńców - Niemcy utworzyli obóz dla dzieci i młodzieży z ZSRR uznanych za nadające się do germanizacji. W czasie II wojny światowej zginęło 4000 mieszkańców miasta⁴⁰.

We wszystkich europejskich państwach - okupowanych przez hitlerowskie Niemcy - narodził się ruch oporu. W Polsce objął on szeroką rzeszę społeczeństwa. Zbudowano nie tylko liczną podziemną armię, ale przede wszystkim sprawnie działający aparat podziemnego państwa. Jeszcze w czasie kampanii wrześniowej 27 IX 1939 r. powołano tajną organizację SZP (jej funkcję od stycznia 1940 r. przejął ZWZ, przemianowany następnie 14 II 1942 r. w AK). Na czele SZP stała Komenda Główna podzielona na oddziały. Powstały komendy wojewódzkie i powiatowe. Pierwszym głównym komendantem SZP został gen. bryg. Michał Karaszewicz-Tokarzewski. W Konstantynowie Łódzkim oddział SZP uformował się 8 XII 1939 r.⁴¹. Założycielem i komendantem oddziału na terenie miasta był Ignacy Piechulski pseudonim „Wojnar” (mieszkaniec miasta - brak danych o stopniu wojskowym). Swą działalnością objął okoliczne wsie: Dąbrowa, Srebrna, Józefów, Niesięcin, Rąbień. Podlegał 4 Oddziałowi

Powiatowemu Okręgu AK w Łodzi. W skład oddziału wchodziło ok. 80 osób, w Konstancyńowie - 30: Henryk Wojciechowski - „Stanisław Glapa” (zastępca komendanta), Piotr Naze - „Błyskawica”, Kostek Piechulski - „Jan Cierpliwy”, Leon Feld - „Kruk”, Andrzej Sobczyński - „Euzebiusz”, Wacław Klisko - „Dąbrowski”, Zakrzewski (imię nieznane) - „Wiarus”, Jan Kaczmarek - „Sowa”, Sławoj Ostrowski - „Gajowiec”, Józef Gajderowicz - „Szary”, Krzysztof Sprusiński - „Krystek Batory”, Józef Mendelus - „Dobrowolski”, Kałuszka (imię nieznane) - „Murarz”, Frankowski (imię nieznane) - „Słupek”, Stępień (imię nieznane) - „Weber”, Wardziński (imię nieznane) - „Słaby”, Kukulak (imię nieznane) - „Wysoki”, Leon Gajderowicz - „Przygórski”, Józef Jabłonski - „Biały”, Józef Ostarzewski - „Szczepko”, Roman Cichosz - „Turman”, Mieczysław Dolata - „Długonogi”, Hieronim Sędziak - „Wróbel”, Kazimierz Magin - „Ryś”, Tadeusz Cieplucha - „Krótkonogi”, Antoni Agustyniak - „Groźny”, Adamkowski (imię nieznane) - „Żelazny”, Rzepkowski (imię nieznane) - „Brzytwa”, Janina Sibińska⁴² - „Lwowianka” (z wymienionych osób obecnie żyje tylko Janina Sibińska z męża Paśnicka). Oddział posiadał 5 karabinów i 6 sztuk broni krótkiej. Nie podejmował akcji zbrojnych, a jego działalność polegała na organizowaniu sieci konspiracyjnej, gromadzeniu broni, szkoleniu i wywiadzie. Rozprowadzał podziemną prasę na terenie miasta - „Biuletyn Kujawski”, wydawany w języku polskim. Okazyjnie przeprowadzał akcje sabotażowe w zakładach pracy i folwarkach należących do Niemców. Na jesieni 1944 r. miejscowa siatka AK została rozbita przez gestapo. Aresztowano 4 osoby: komendanta I. Piechulskiego, H. Wojciechowskiego, R. Cichosza, P. Naze. Trzech z nich po wyzwoleniu powróciło do miasta, a P. Naze (chorąży, uczestnik wojny polsko - bolszewickiej) został zamordowany 13 XII 1944 r. przez gestapo⁴³. Po aresztowaniu czołowych dowódców miejscowa siatka AK zaprzestała dalszej działalności, a ostatecznie rozwiązana została decyzją komendanta głównego AK gen. bryg. Leopolda Okulickiego - „Niedźwiadek” w dniu 19 I 1945 r.

Zwycięstwo w II wojnie światowej pozwoliło Armii Czerwonej zająć całą wschodnią część Europy. Był to wstęp do tworzenia, metodą faktów dokonanych, radzieckiej strefy wpływów. Granice stacjonowania Armii Czerwonej i wojska alianckiego wyznaczyły linię dzielącą Europę. Przez następne pół wieku tzw. żelazna kurtyna podzieliła kontynent na część rządzącą się zasadami demokracji, praw człowieka

i prywatnej własności oraz strefę totalitarnej, komunistycznej dominacji ZSRR. Decyzje konferencji w Teheranie i Jałcie złamały zobowiązania aliantów wobec lojalnego polskiego sojusznika, naruszając zasady zawarte w Karcie Atlantyckiej. Konferencja poczdamska - mająca zapewnić trwałą pokój w Europie - utwierdziła system jałtański. W ujarzmieniu Polski współdziałały komunistyczne organy polskie i radzieckie. Rosjanie kierowali działaniami Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego, które poprzez sieć placówek UB (działających od 1944 r.), wspierane przez MO (działającą od 1944 r.) i ORMO (utworzone 21 II 1946 r.) zwalczały opozycję antykomunistyczną. W dniu 28 VI 1945 r. powołano w Polsce Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej. Na jego czele jako premier stanął Edward Osóbka - Morawski (PPS), a wicepremierami zostali Władysław Gomułka (PPR) i Stanisław Mikołajczyk (SL, od 22 VII 1945 r. PSL - opozycja w stosunku do komunistów). W dniu 30 VI 1946 r. odbyło się referendum ludowe, a 19 I 1947 r. wybory do Sejmu Ustawodawczego. Wyniki referendum i wyborów zostały przez komunistów sfalszowane, co pozwoliło im w pełni przejąć władzę w kraju.

Konstantynów został wyzwolony 19 I 1945 r. przez wojska radzieckiego I Frontu Białoruskiego, dowodzone przez marszałka Gieorgija Konstantinowicza Żukowa. W marcu 1945 r. nad miastem zestrzelono samolot amerykański. Załogę jego stanowili 4 żołnierze, którzy chcieli wylądować na Lublinku. Zostali zestrzeleni przez Rosjan. Dwaj amerykańscy żołnierze st. sierżant Kenneth V. Olsen nr ewidencyjny USA - AC 13200766, por. Hans Nuchel nr ewidencyjny USA - AC 02065815⁴⁴ zginęli i pochowani zostali w Konstantynowie w parku na pl. T. Kościuszki (zwłoki poległych lotników ekshumowano w 1946 r. i przewieziono do USA). Pozostali (personalia nieznane) wylądowali na spadochronach w osadzie młyńskiej Młyn Świątniki w pobliżu miasta. Pomocy udzielił im właściciel młyna Florian Wieczorkowski, a następnie zabrało ich wojsko radzieckie i dalszy ich los jest nieznany.

Pierwszym powojennym burmistrzem miasta w latach 1945 - 1946 był Ignacy Wasilewski, działacz PPR, a od grudnia 1948 r. PZPR. Przed wojną był nauczycielem, mieszkańcem miasta, który w czasie wojny przebywał w Generalnej Guberni. W 1947 r. został odwołany ze stanowiska i przeniesiony do urzędu starostwa powiatowego w Łodzi. Po nim funkcję burmistrza w latach 1947 - 1949 pełnił Stanisław Skrzypek, działacz PPS. Aresztowany przez UB, a oskarżony o szpiegostwo na rzecz Francji

(przed II wojną światową przebywał w tym państwie, a jego żona była Francuską). Skazany na 2 lata więzienia, odbywał karę w Łodzi w więzieniu Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego, które istniało w latach 1945-1956 przy ul. Seweryna Sterlinga 16/18 (obecnie jest to budynek Politechniki Łódzkiej). Następnym burmistrzem został Stanisław Szuster, działacz PPR, a następnie PZPR. W marcu 1950 r. urząd burmistrza został zniesiony, a w jego miejsce powołano przewodniczącego Prezydium MRN. Funkcję tę dalej pełnił do 1952 r. S. Szuster.

Na 2 tygodnie przed referendum ludowym UB aresztowało członków podziemia antyhitlerowskiego działających w AK, a także wszystkich wójtów z powiatu łódzkiego. Konstancyńscy działacze przesłuchiwani byli w Łodzi na ul. Stanisława Więckowskiego 13, a następnie osadzeni w więzieniu przy ul. S. Sterlinga 16/18. Zwolniono ich 26 VII 1947 r., a na wolności pozostawali pod ścisłą kontrolą oddziału miejskiego UB, który mieścił się na ul. Zgierskiej 12⁴⁶.

Po II wojnie światowej Konstancyń wszedł w skład województwa i powiatu łódzkiego jako jedno z 3 nie wydzielonych miast. W wyniku eksterminacji ludności żydowskiej i masowych przesiedleń Niemców zmienił się skład narodowościowy miasta. Ludność niemiecka częściowo uciekła już w czasie wycofywania się niemieckiego wojska. Ci, którzy pozostali (brak danych o ich liczbie) zostali wysiedleni w latach 1945 - 1946. Otrzymywali kilka minut na spakowanie się i opuszczenie swoich domów. Grupowani byli w kościele ewangelicko-augsburskim, gdzie czekali na transport do Niemiec. Do opuszczonych domostw napłynęła ludność przesiedlona z terenów zabużańskich oraz z okolicznych wsi dawnej ziemi łęczycko - sieradzkiej.

Po zakończeniu działań wojennych robotnicy w mieście samorzutnie zaczęli przejmować zakłady fabryczne (określane mianem ponemieckich), uruchamiać maszyny rozpoczynając produkcję. Utworzyło się wiele małych zakładów i fabryczek o różnych statusach i formach rozliczeń. Taki stan trwał do czerwca 1947 r., kiedy to minister Przemysłu i Handlu Hilary Minc (PPR, a następnie PZPR) wydał orzeczenie nacjonalizacyjne, które jednoznacznie regulowało przejęcie przedsiębiorstw przez państwo. Na mocy orzeczenia konstancyńskie zakłady produkcyjne weszły w skład łódzkich przedsiębiorstw - głównie ZPW nr 1 im. Ludwika Waryńskiego. W dniu 1 III 1950 r. minister Przemysłu Lekkiego Eugeniusz Stawiński (PZPR) wydał zarządzenie w

sprawie utworzenia przedsiębiorstwa państwowego na terenie miasta pod nazwą Konstantynowskie ZPW (od 1972 r. ZPW „Konstilana”), którego przedmiotem działalności stało się wytwarzanie tkanin wełnianych i przędzy zgrzebnej. W skład przedsiębiorstwa weszły 22 zakłady produkcyjne, usytuowane w różnych częściach miasta. Najstarszy budynek zakładu pochodził z 1884 r. (częściowo spalony w 1905 r., odbudowany w 1911 r.). W pierwszym roku działalności przedsiębiorstwo zatrudniało 835 pracowników, a w 1951 r. zatrudnienie wzrosło do 1628 osób⁴⁷. Zakład stał się największym przedsiębiorstwem na terenie miasta.

Chałupnicy posiadający krosna nie dysponowali wystarczającym kapitałem, aby rozpocząć produkcję na własny rachunek, tym bardziej, że władze komunistyczne stwarzały rozliczne trudności firmom prywatnym. Zaczęli, więc łączyć się w spółdzielnie. Na przełomie 1950 - 1951 r. powstała SI „Zgoda”. Jej założycielami była 13 - osobowa grupa mieszkańców miasta, a inicjatorem powstania SI „Byłych Więźniów Radogoszcza” w Łodzi, która wsparła przedsięwzięcie częścią swego majątku. W dniu 18 XI 1950 r. odbyło się pierwsze Walne Zgromadzenie, a wpis do rejestru sądowego spółdzielnia uzyskała 2 I 1951 r. Działalność gospodarczą uruchomiono od 1 III 1951 r., a spółdzielnia mieściła się przy ul. Feliksa Dzierżyńskiego 3/5 (obecnie ul. Ignacego Daszyńskiego). Zatrudniano w tym czasie 30 osób, które produkowały tkaniny na 13 krosnach⁴⁸. W 1953 r. stan zatrudnienia wzrósł do 100 osób, produkowano tkaniny wełniane, bawełniane, jedwabne, kapy żakardowe i ręczniki. W latach 1956 - 1957 spółdzielnia zakupiła nowe maszyny i pierwszy samochód, a od 1959 r. rozpoczęła produkcję eksportową. W 1950 r. powstała Spółdzielnia Pracy „Żakard” (zlikwidowana 30 V 1992 r.). Wpis do rejestru sądowego uzyskała 14 listopada . Początkowo spółdzielnia zatrudniała 30 osób, a jej główne biuro mieściło się na ul. Dolnej 22 (w 1956 r. przeniesione na ul. 19 Stycznia 11/13). Pierwszym prezesem został Bolesław Kotwas (bezpartyjny). Głównym asortymentem produkowanym przez „Żakard” były kapy żakardowe.

Tuż po zakończeniu II wojny światowej w gospodarce państwa obowiązywał oficjalnie model trój sektorowy, w ramach, którego znalazło się miejsce na prywatny handel. Władze komunistyczne jednak szybko przystąpiły do wypierania prywatnych kupców z rynku. Akcję uzasadniono trudnościami w zaopatrzeniu, które rzekomo miało

poprawić rozszerzenie kontroli państwa. Świadomie zaczęto używać terminologii militarnej - „bitwa o handel”. Plan walki opracowało plenum KC PPR w kwietniu 1947 r. W czerwcu wydano restrykcyjne ustawy, a prowadzenie działalności handlowej zostało uzależnione od wydawania koncesji, kupcy zaś musieli wносить wysokie opłaty. Państwo regulowało wysokość cen i zysków w handlu prywatnym. W Konstanczynie w latach 1945 - 1947 powstała sieć drobnych, prywatnych sklepów, znajdujących się w różnych punktach miasta. W czasie „bitwy o handel” prywatne sklepy zostały zlikwidowane, a w ich miejsce powstała sieć sklepów PSS „Społem”, „Samopomocy Chłopskiej (tzw. GS-y), MHD . Nie zostały zlikwidowane w mieście targi i jarmarki, odbywające się w poniedziałki oraz drobne rzemiosło np. szewcy, kowale, piekarze, rzeźnicy, krawcy i jeden cukiernik.

Na przełomie lutego i marca 1945 r. działalność wznowiły 2 placówki oświatowe SP nr 1 i nr 2. Szkoła nr 1 dysponowała budynkiem przy ul. Stanisława Moniuszki 1, a jej filie mieściły się w różnych częściach miasta w prywatnych domach. Pierwszym powojennym kierownikiem tej szkoły został Marian Pszonka (bezpartyjny). Z jego inicjatywy otwarto także klasy wieczorowe dla młodzieży, której naukę przerwała II wojna światowa. W pierwszym roku działalności do placówki uczęszczało 476 uczniów. Szkoła nr 2 wróciła do budynku, który posiadała przed wojną, poza tym mieścił się w nim sklep spożywczy i mieszkało 10 lokatorów. Taki stan trwał do 1974 r., kiedy szkoła przejęła cały budynek ¹. Obie szkoły prowadziły również kursy dla analfabetów. Dotkliwie braki lokalowe, odczuwalne przez placówki oświatowe, zmusiły władze do podjęcia decyzji o budowie na terenie miasta nowej szkoły. Projekt taki powstał już w 1945 r., a z inicjatywy burmistrza powołano Społeczny Komitet, składający się z 5 osób: I. Wasilewski, Stanisław Janeczek, Juliusz Jędraszekiewicz, Apolinary Marszałkowski i Julian Miller . Obiekt wybudowano w 1951 r. nakładem sił wszystkich mieszkańców, którzy zbierali pieniądze i organizowali darmowy transport. Nowa szkoła - SP nr 3 została przez mieszkańców określona mianem świeckiej, gdyż nie przewidziano w niej lekcji religii (w pozostałych szkołach religia została wycofana w latach 1953 - 1954). Z tego powodu rodzice zapisali tylko 130 dzieci. Władze miasta wprowadziły przymusową rejonizację. W roku szkolnym 1952/1953 SP nr 3 przy ul. Łódzkiej 5/7 przyjęła pierwszych uczniów - 345 osób ³. Jej kierownikiem został P Bartosik (bezpartyjny). W

1958 r. przy SP nr 3 powstała w mieście szkoła średnia (LO), która zgromadziła miejscową młodzież, a także dojeżdżającą z okolicznych wsi.

Pod koniec lat 40. zwiększyła się aktywność społeczno-kulturalna mieszkańców miasta. W 1946 r. otwarte zostało w mieście kino „Wolność” (w 1956 r. zmieniono nazwę na „Krosno”, w 1967 r. na „Kaprys”) przy ul. F. Dzierżyńskiego 11/13, pierwszym kierownikiem została Zenobia Szuster. Kino funkcjonowało do 1991 r., a po likwidacji w budynku otwarto sklep meblowy. W 1948 r. powstało Towarzystwo Wędkarskie, przekształcone w 1950 r. w PZW. Pierwszym prezesem związku został Jan Gorgol. W 1949 r. powstał Teatrzyk Kukiełkowy, prowadzony przez nauczyciela Władysława Sierakowskiego. Aktorami były dzieci ze szkół podstawowych, które w każdą niedzielę wystawiały bajki dla dzieci z miasta. Siedziba teatrzyku mieściła się przy ul. 19 Stycznia 29 (dom rozebrany). W 1968 r. teatrzyk został przeniesiony do SP nr 3. W 1950 r. powstała Liga Kobiet, zrzeszająca 475 osób⁴. Zadaniem jej stała się praca oświatowo - wychowawcza, pomoc w codziennym życiu kobiet, ich aktywizacja w życiu gospodarczym, społecznym i politycznym. W 1956 r. działalność wznowił ZHP (powstał w Konstancynie w 1916 r.) jako Komenda Środowiskowa (od 1975 r. Hufiec ZHP Konstancynów Łódzki). Pierwszym komendantem został B. Kotwas. W 1957 r. powstał ZMS, organizacja zrzeszająca młodzież pracującą w ZPW i uczącą się w LO. Działalność wznowiły chóry śpiewacze „Lutnia” i „Chopin”. W szkołach i zakładach pracy organizowano uroczyste akademie, zebrania, zawody sportowe, powstawały także amatorskie zespoły teatralne. W grudniu 1956 r. po raz pierwszy w ZPW ukonstytuowała się Rada Pracownicza - organ przedstawicielski załogi, na której czele stanął S. Janeczek - członek PZPR, działający w zakładzie od 1950 r. Zakład organizował szkolenia zawodowe, współzawodnictwo pracy socjalistycznej.

W dniu 25 IX 1954 r. wprowadzony został nowy podział administracyjny kraju. Dotychczasowy 4-stopniowy podział (województwo, powiat, gmina, gromada) zastąpiony został 3-stopniowym (województwo, powiat, gromada). Pod koniec 1954 r. dokonano zmian terytorialnych w województwie łódzkim. Na mocy uchwały Wojewódzkiej Rady Narodowej z 4 października z gminy Brus do Konstancynowa włączono gromady: Józefów Nowy i Srebrną . Po zmianach powierzchnia miasta wynosiła 14,03 km².

Kolejnymi przewodniczącymi Prezydium MRN w latach 50. byli: Jan Balcerzak, Wacław Olejniczak, Jan Maciaszek. Mieszkańcy miasta, z wykształcenia tkacze, członkowie PZPR. Z inicjatywy J. Maciaszka w 1956 r. postawiono w mieście pierwszy po wojnie Pomnik Bohaterów II wojny światowej na pl. T. Kościuszki. Uroczyste zostało odsłonięty w dniu 22 lipca.

W latach 50. i 60. w mieście powstawały kolejne zakłady pracy: Zakład Urządzeń Elektrycznych - „Elta” przy ul. Lutomierskiej 48, Spółdzielnia Pracy - „Gorsenia” przy ul. Zgierskiej 45, PEiTOR „Eltor” przy ul. Łódzkiej 29, Aleksandrowskie Przedsiębiorstwo Przemysłu Terenowego przy ul. Zgierskiej 32, Przedsiębiorstwo Ceramiki Budowlanej przy ul. Kościelnej 11, Łódzkie Zakłady Radiowe „Fonica” przy ul. 8 Marca 4, Państwowe Zakłady Stolarskie przy ul. Marcelego Nowotki 12 (obecnie ul. Zygmunta Łabendowicza), Przedsiębiorstwo Wodno-Melioracyjne i Przedsiębiorstwo Budownictwa Wodnego przy ul. Srebrzyńskiej 5/7. Powstałe zakłady zatrudniały średnio od 50 do 100 pracowników. Jednocześnie rozwijały się już istniejące. W 1961 r. ZPW po raz pierwszy weszły ze swoją produkcją na rynek zagraniczny. Pierwszym odbiorcą była ChRL. Z czasem zakład wysyłał swoje produkty do ZSRR, Japonii, Kuwejtu, Jordanii, Danii, Grecji, Iraku, Arabii Saudyjskiej, Libii i Syrii. W latach 80. zakład zakończył budowę kotłowni, biura głównego przy ul. Adama Mickiewicza 4, rozpoczął budowę największej przędzalni w Polsce, którą oddano do użytku w 1987 r.⁸ Inwestycja kosztowała ponad 1 mld (100000 PLN). Zakład zaciągnął kredyty bankowe na ponad 40% tej sumy, 28,2% stanowiły dotacje państwa, 21,8% - ulgi budżetowe, 9,5% środki własne zakładu⁹. W 1988 r. na Targach Dominikańskich w Gdańsku „Konstilana” zdobyła 2 medale złoty i brązowy w dziedzinie tkanin płaszczowych. W dniu 1 IX 1988 r. otworzyła hotel przy ul. Łaskiej 7. Działalność eksportową na początku lat 60. rozpoczęła Spółdzielnia Pracy „Żakard”, a głównym odbiorcą jej towarów był ZSRR, Jugosławia, państwa afrykańskie i Panama. Zatrudnienie w spółdzielni wzrosło do 100 osób⁶⁰. W 1971 r. SI „Zgoda” rozpoczęła produkcję rękawic ochronnych. W latach 1977-1978 podjęto decyzję o budowie nowego zakładu produkcyjnego. W 1982 r. spółdzielnia zatrudniała 512 osób, a niepełnosprawni stanowili 74% zatrudnionych. W 1983 r. rozpoczęto produkcję półmasek przeciwpylewych, a 1984 r. spółdzielnia uzyskała Status Zakładu Pracy Chronionej⁶². Rozbudowa zakładu

trwała do 1987 r. Przy ul. 8 Marca 1 oddano do użytku 2 hale produkcyjne oraz budynek rehabilitacyjno-socjalny, gdzie urządzono Przychodnię Przychodnią Przychodnią i świetlicę, która stała się miejscem spotkań i życia kulturalnego pracowników. W związku z rozwojem zakładów produkcyjnych, ludność okolicznych terenów chętnie przenosiła się do miasta, w którym znalazła pracę i mieszkania. Liczba mieszkańców nieustannie się powiększała.

TABELA 1

Liczba ludności Konstaktynowa Łódzkiego w latach 1958 - 1990

Rok	1958	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990
Ogółem	10,1	10,8	12,1	13,6	14,4	15,18	16,3	17,5
w tym	5,3	5,7	6,2	6,7	7,4	8	8,6	9,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie Roczników Statystycznych Województwa Łódzkiego w latach 1958 -1990, GUS.

Rozwijające się miasto potrzebowało coraz większej ilości mieszkań. Na początku lat 50. przy Prezydium MRN powstał MZBM, którego kierownikiem został Antoni Jochemczak (PZPR). Pierwsze osiedle 8 dwupiętrowych bloków MZBM wybudował przy ul. Juliusza Słowackiego w latach 1956-1963. Mieszkania otrzymało 200 rodzin. Wybudowane lokale miały, jak na warunki konstaktynowskie, duży standard, posiadały bieżącą wodę, kanalizację i sanitariaty. W latach 1960-1965 powstało drugie osiedle przy ul. F. Dzierżyńskiego. Wybudowano 8 jednopiętrowych bloków dla 64 rodzin. Mieszkańcy miasta nazwali je „osiedle ubogich”, ponieważ mieszkania były małe (ok. 35m²) i pozbawione bieżącej wody, sanitariatów, ze „ślepą” kuchnią. Pod koniec lat 70. mieszkańcy - częściowo na własny koszt - zwiększyli standard mieszkań. W połowie lat 60. nastąpiła stagnacja w budownictwie komunalnym, dopiero w 1971 r. wybudowano kolejne 2 czteropiętrowe bloki dla 180 rodzin. Posiadały one wysoki standard (co, cw, gaz oraz parkiet). Kolejne budownictwo komunalne zaczęto realizować w latach 90. W 1969 r. MZBM przekształcił się w GKiM, a w styczniu 1987 r. w PGKiM Organem założycielskim był ówczesny naczelnik miasta Sławomir Witczak (PZPR), a dyrektorem przedsiębiorstwa został Piotr Olczyk (bezpartyjny).

W 1958 r. ZPW oddała dom mieszkalny przy ul. F. Dzierżyńskiego 42 dla 18 rodzin, w zaadaptowanym na ten cel obiekcie przemysłowym. Lokale otrzymali pracownicy zakładu. W dniu 7 VIII 1962 r. Uchwałą nr 1 członków założycieli została powołana w Konstancyńowie KSM. Jej siedziba mieściła się przy ul. Łódzkiej 23. W 1985 r. siedzibę przeniesiono do nowo wybudowanego budynku biurowego przy ul. Karola Świerczewskiego 32 (obecnie ul. Józefa Piłsudskiego). W latach 1963-1990 spółdzielnia wybudowała 3 osiedla, skupione wokół ulic: Henryka Sucharskiego, Mikołaja Kopernika, Zgierskiej i K. Świerczewskiego. W 54 czteropiętrowych blokach mieszkania otrzymało 2251 rodzin . Okres oczekiwania na mieszkania w KSM wynosił ok. 10 lat.

Równolegle do budownictwa komunalnego i spółdzielczego rozwijało się od lat 60. budownictwo indywidualne. W 1968 r. powstało osiedle domów jednorodzinnych przy ul. Kwiatowej. Domy wybudowało Łaskie Przedsiębiorstwo Przemysłu Terenowego i kupić je można było na kredyt, rozłożony na 30 lat⁶ . Od lat 70. nastąpił gwałtowny wzrost budownictwa indywidualnego, zaczęło wtedy powstawać osiedle „Browarna”, „Literatów”, a w latach 80. luksusowe osiedle Konstancyńów - Żabiczki, położone w pobliżu rszewskich lasów. W 1963 r. miasto wraz ze Zgierzem, Aleksandrowem, Rzgowem, Pabianicami i Andrzejowem weszło w skład łódzkiej aglomeracji miejskiej. Do nazwy miasta dodano człon - Łódzki. Obok funkcji przemysłowych zaczęło spełniać rolę satelitarnego ośrodka mieszkaniowego dla Łodzi⁶⁶. Duży procent - ok. 60 czynnych zawodowo mieszkańców Konstancyńowa Łódzkiego - dojeżdżał do pracy w Łodzi, a głównym środkiem lokomocji był tramwaj.

W latach 60. w szkołach i zakładach pracy odbywały się uroczyste akademie i spotkania z okazji rocznic np. Rewolucji Październikowej, urodzin Włodzimierza Lenina, powstania PZPR, PRL, ORMO, LWP, wybuchu II wojny światowej, 8 Marca, Dni Oświaty Książki i Prasy. Obowiązkiem stało się uczestnictwo w obchodach 1 Maja. Pochody z okazji Święta Pracy odbywały się zawsze tą samą trasą od pl. Wolności przez ul. 19 Stycznia do pl. T. Kościuszki (ostatni pochód w mieście odbył się w 1989 r.). Zbierane były składki (często przymusowo) np. na rzecz dzieci wietnamskich, budowę pomnika dla upamiętnienia męczeństwa dzieci polskich w hitlerowskim obozie w Łodzi w latach 1940-1945. Od 1961 r. do 1964 r. przewodniczącym Prezydium MRN był

Antoni Chalimowski - nauczyciel, mgr fizyki, członek PZPR. Po nim tę funkcję przez 1 rok piastował Leon Piątkowski - tkacz, członek PZRP. Kolejnym przewodniczącym był Mirosław Muszyński - inż. włókiennik z ZPW, członek PZPR, a od 1969 r. - Telesfor Mielczarek - wykształcenie średnie, wcześniej pracownik Powiatowej Rady Narodowej w Łodzi, członek PZPR. W dniu 23 X 1973 r. usunięty ze stanowiska wskutek protestu młodzieży konstantynowskiego LO⁶⁸. W budynku LO nie rozpoczęto sezonu grzewczego z powodu braku węgla. Uczniowie w tym dniu nie podjęli nauki, a zjawili się przed budynkiem Prezydium MRN, wzniesając okrzyki, że nie będą „uczyć się w zimnie”. W tym dniu usunięty został również ze stanowiska I sekretarz KM PZPR Zdzisław Kuraś, a 1 IX 1974 r. dyrektor LO Zofia Pająk. Następnego dnia w LO rozpoczął się sezon grzewczy.

W rozwijającym się mieście ponownie wystąpiły problemy lokalowe szkół. W roku szkolnym 1960/1961 otwarto nową placówkę oświatową SP nr 4 przy ul. Łódzkiej 117. Szkoła została wybudowana w czynie społecznym przez mieszkańców Srebrnej. W roku szkolnym 1968/1969 oddano do użytku kolejną szkołę SP nr 5 przy ul. Sadowej 5/7. Jej pierwszą kierowniczką została Wacława Kowalska (PZPR). Rok szkolny w nowej placówce rozpoczął się 23 X 1968 r. i w tym dniu szkoła otrzymała imię I Armii Wojska Polskiego. Pomocą w budowie i organizacji placówki służył Łódzki Garnizon Wojska Polskiego, który stał się jej opiekunem. Od początku w nowym budynku mieściły się 2 placówki oświatowe: SP nr 5 i LO (przeniesione z SP nr 3), które 17 X 1975 r. utworzyły Zespół Szkół Ogólnokształcących⁷⁰. Pierwszym dyrektorem zespołu został Edward Kozarek (PZPR). W 1974 r. SP nr 4 została zlikwidowana, a uczniowie przeniesieni do SP nr 3. Na bazie zlikwidowanej placówki powołano SP-Specjalną (dla dzieci upośledzonych w stopniu lekkim), której dyrektorem został Czesław Możdżeń (PZPR). W roku szkolnym 1975/1976 szkołę przekształcono w Państwowy Zakład Wychowawczy z internatem⁷¹. Znalazły się w nim dzieci z całego województwa łódzkiego, a także z łódzkich szkół specjalnych. W roku szkolnym 1980/1981 zakład został zlikwidowany wskutek braku funduszy na utrzymanie tego typu placówek. Dzieci, które przybyły z terenu województwa, wróciły do macierzystych szkół i zakładów. W zwolnionym obiekcie utworzono Zespół Szkół Zawodowych. Szkoła Specjalna dla dzieci z Konstantynowa Łódzkiego została przeniesiona do budynku SP nr 3. Od tego momentu

placówki funkcjonowały pod wspólną nazwą Zespół Szkół Oświatowych⁷². W 1989 r. zespół został rozdzielony, a ponownie zaczęła funkcjonować SP nr 3 im. Mikołaja Kopernika (imię nadane w 1972 r.) i SP-Specjalna nr 4. W roku szkolnym 1978/1979 została zlikwidowana SP nr 1, a uczniowie przeniesieni do SP nr3 i SP nr 5. W zwolnionym budynku został przeprowadzony gruntowny remont i 30 V 1979 r. otwarto w nim przedszkole dla 220 dzieci⁷³. Było to trzecie przedszkole w mieście.

W dniu 12 XII 1970 r. rząd PRL podjął decyzję o podwyżce cen detalicznych artykułów przemysłowych i spożywczych (o 10 - 38%). Wywołało to falę strajków, początkowo na Wybrzeżu, a w dniach od 10 do 17 II 1971 r. w zakładach przemysłu włókienniczego w Łodzi (32 zakłady). W Konstancynie Łódzkim do wybuchu strajków nie doszło. Pracownicy ZPW domagali się od dyrektora Józefa Skurskiego (PZPR) podwyżki pensji jako rekompensaty za podwyżkę cen⁷⁴. Negocjacje trwały 2 dni, ale produkcji nie przerwano. Ostatecznie pracownikom wypłacono miesięczną premię i podniesiono miesięczne uposażenie.

W latach 70. nastąpił nowy podział administracyjny państwa. W dniu 29 X 1972 r. w miejsce gromad powstały gminy, a 9 XII 1973 r. na mocy ustawy o Radach Narodowych z 22 XI 1973 r. urząd przewodniczącego Prezydium MRN został zniesiony. W jego miejsce powołano naczelnika, a nazwę Prezydium MRN zmieniono na UM. Pierwszym naczelnikiem Konstancyna Łódzkiego został Władysław Zawadzki- inż. włókiennik, członek PZPR. Po nim funkcję tę od 1975 r. do 1979 r. sprawował Kazimierz Zwierzchowski - wykształcenie średnie, wcześniej pracownik Powiatowej Rady Narodowej, członek PZPR⁷⁶. W dniu 28 V 1975 r. w miejsce 3 -stopniowego podziału państwa wprowadzono 2 - stopniowy. Na podstawie ustawy utworzono Województwo Miejskie Łódzkie, w skład którego weszło miasto -Konstancynów Łódzki. Po przeprowadzonej reformie administracyjnej zmieniły się granice miasta, do którego włączono: Żabiczki, Ignacew, część Behcic i jeden dom w Mirosławicach (nr 69 należący do Mirosława Zasady) z gminy Lutomierni⁷⁷. Powierzchnia miasta po zmianach wynosiła 18,53 km². Wraz z przyłączeniem Ignacewa w granicach miasta znalazł się Zakład Poprawczy przy ul. Ignacew 9, a podlegający Ministerstwu Sprawiedliwości.

W latach 70. w szkołach organizowane były dni wolne od nauki, a przeznaczone na czyny społeczne. W ramach tych prac konstantynowska młodzież pracowała w PGR i spółdzielniach rolniczych np. zbiory ziemniaków, sumaku i dzikiej róży w Srebrnej, Porszewicach i Puczniewie. Odbywały się dni sportu, w których organizowano Powiatowe Spartakiady Kościuszkowskie, Sztafety w Biegach Przełajowych, Czwórboje Przyjaźni, Biegi Pamięci Narodowej. Obchodzono Dni Olimpijczyka pod hasłem „Sport masowy podstawą sukcesów olimpijskich”. Organizowano również turnieje np. Wiedzy Obywatelskiej pod hasłem „Socjalizm przeobraża świat” i w dalszym ciągu apele z okazji różnych rocznic. Zakłady pracy podejmowały czyny społeczne np. urządzano place zabaw i gier, modernizowano infrastrukturę komunalną, przeprowadzano prace porządkowe, urządzono park i wybudowano Stanicę dla harcerzy przy pl. Wolności.

Od 1971 r. nastąpiła w mieście modernizacja oświetlenia ulic, a od 1975 r. modernizacji uległa sieć handlowa. Powstały 2 pawilony przy ul. H. Sucharskiego 1/3 i ul. Łaskiej 12 - nazwany przez mieszkańców „Stodołą”. W dniu 9 V 1972 r. odbyło się uroczyste odsłonięcie pamiątkowej tablicy przy ul. Łódzkiej 27 „Dla uczczenia pamięci ofiar faszyzmu wywiezionych i pomordowanych w latach 1940-1945 w obozie przejściowym mieszczącym się w tym budynku”. W dniu 8 V 1979 r. odsłonięty został pomnik T. Kościuszki na placu noszącym jego imię. Pamiątkową tablicę i pomnik wybudowano ze składek mieszkańców oraz pomocy zakładów pracy. W dniu 19 I 1979 r. z inicjatywy KM PZPR w Konstantynowie Łódzkim otwarto Izbę Pamięci Narodowej przy ul. 19 Stycznia 9⁷⁸ (gdzie mieścił się KM PZPR). Uroczystego otwarcia dokonał I sekretarz KM PZPR Jan Grzelczak. Znalazły się w niej eksponaty подарowane przez członków ZBOWiD, mieszkańców miasta, a także przez Muzeum w Oświęcimiu. Obecnie Izba Pamięci znajduje się w konstantynowskim LO.

1975 r. powstał Studencki Klub „Remedium”. Otrzymał lokum od władz miasta w piwnicy bloku przy ul. K. Świerczewskiego 5. Zrzeszał studentów i młodzież LO. Prowadził działalność kulturalną, rozrywkową i samokształceniową. Pierwszym prezesem klubu był Stanisław Rymarczyk - student Politechniki Łódzkiej. W styczniu 1982 r. działalność klubu została zawieszona i mimo próby reaktywowania w 1990 r. nie wznowił on już działalności.

W czasach tzw. epoki Edwarda Gierka upowszechniła się wiedza o poziomie życia w Zachodniej Europie. Łatwiej było wyjechać z kraju, gdyż władze łatwiej wydawały paszporty na podróże zagraniczne. W 1975 r. - na skutek porozumienia E. Gierka z kanclerzem RFN Helmutem Schmidtem - władze PRL dały możliwość emigracji z Polski dziesiątkom tysięcy osób. W Konstantynowie Łódzkim zaznaczył się także wzrost odpływu ludności.

TABELA 2

Odpływ^a ludności z Konstantynowa Łódzkiego w latach 1974 -1980

Rok	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980
Liczba	247	343	413	335	338	385	293

(a) - Wewnętrzny i zagraniczny.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Roczników Statystycznych Województwa Łódzkiego w latach 1974 -1980, GUS.

W latach 1974-1980 z Konstantynowa Łódzkiego wyjechało 2354 osób, średnio 336 osób w ciągu roku. Wśród osób, które wyjechały na stałe z miasta, pewien procent (roczniki nie podają jaki) stanowiły osoby emigrujące do RFN. W pierwszym etapie wyjeżdżali ci, którzy mogli się wylegitymować niemieckim pochodzeniem. W ślad za nimi wyjeżdżali ich krewni i znajomi, którzy nie emigrowali na stałe, lecz szukali w RFN pracy sezonowej.

W sierpniu 1980 r. rozpoczęły się w Polsce strajki. W dniu 31 sierpnia podpisano w Gdańsku porozumienie między przedstawicielem rządu Mieczysławem Jagielskim (PZPR, członek BP), a strajkującymi, w których imieniu występował Lech Wałęsa. Władze godziły się na przedstawione postulaty, a w tym na powstanie niezależnych związków zawodowych. W dniu 17 IX 1980 r. w Gdańsku powołano do życia NSZZ „Solidarność” na czele z L. Wałęsą. Formalnie związek zarejestrował się 24 IX 1980 r. w Sądzie Wojewódzkim. Na przełomie września i października 1980 r., jako pierwszy w Konstantynowie Łódzkim powstał komitet założycielski NSZZ „Solidarność” w „Konstilanie”⁸⁰. W dniu 16 października związek został formalnie zarejestrowany. Przewodniczącym wybrano Jana Kudaję (mgr inż. włókiennik). Do końca października powstały Komisje Zakładowe we wszystkich zakładach pracy, placówkach oświatowych

i przychodni zdrowia. Zrzeszały one ok. 80% osób, pracujących na terenie miasta. Wszystkie weszły w skład Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” w Łodzi. Na przełomie 1980-1981 r. uformowała się Komisja Lokalna, na której czele stanął Walerian Wiśniewski - zastępca kierownika wykonczalni w ZPW „Konstilana”. W skład Komisji Lokalnej weszły wszystkie Komisje Zakładowe działające w mieście. W ciągu 1981 r. władze państwa nie realizowały nierealnych, podpisanych w Gdańsku postulatów. Stało się to przyczyną konfliktu między rządem a „Solidarnością”. W Konstancynie Łódzkim w dniach 10, 24, 27 stycznia doszło do strajków na tym tle. W ciągu dalszych miesięcy kilka razy ogłaszano gotowość strajkową i strajki ostrzegawcze.

W dniu 13 XII 1981 r. wprowadzono w kraju stan wojenny (zniesiony w lipcu 1983 r.). Zawieszono działalność związków zawodowych i organów samorządowych w zakładach pracy. Wydano zakaz strajków i ograniczono swobodę poruszania się. Między Konstancynem Łódzkim a gminą Lutomiernik (wtedy województwo sieradzkie, obecnie łódzkie) pojawił się opancerzony wóz. Żołnierze zatrzymywali tramwaj i przejeżdżające samochody, w celu wylegitymowania osób, które przekraczały granicę województwa. Wprowadzono godzinę milicyjną. Pracownicy „Konstilany” - pracujący w systemie 3-zmianowym - otrzymywali specjalne przepustki. W pierwszym roku stanu wojennego w konstancynowskim LO nie odbyła się zabawa studniówkowa, a w następnym roku młodzież podpisywała zobowiązanie, że nie opuści budynku szkoły przed godziną 6⁰⁰. Władze wstrzymały wyjazdy obywateli za granicę, nastąpiła blokada łączności telefonicznej i teleksowej, a następnie rozmowy były kontrolowane. W mieście zmilitaryzowano UM i zakłady produkcyjne „Eltor” i „Konstilanę”. W Polsce internowano kilka tysięcy osób. Z mieszkańców Konstancynowa Łódzkiego został internowany na 3 miesiące Jan Jabłoński - pracownik ZPB im. Juliana Marchlewskiego w Łodzi, członek Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność”⁸. Zatrzymano na 48 godzin W. Wiśniewskiego i J. Kudaję. Po zwolnieniu byli kilkakrotnie wzywani na przesłuchania do miejscowego posterunku MO przy ul. Zgierskiej 4.

Narzucenie stanu wojennego umożliwiło władzom swobodne działanie. Stale rozszerzano listę artykułów objętych reglamentacją (jako pierwsze wprowadzono kartki na cukier w 1976 r.), a 1 II 1982 r. wprowadzono podwyżkę cen żywności (o 241%), opału i energii (o 171%). Sklepy w mieście były zupełnie puste, aby cokolwiek kupić

należało godzinami wystawać w kolejkach. Braki w sklepach wynikały z ogólnego kryzysu w państwie, spowodowanego spadkiem produkcji, wzrostem inflacji, zadłużeniem Polski, centralnym zarządzaniem gospodarką. Przed sklepami klienci tworzyli „listy społeczne”. Aby kupić np. kolorowy telewizor stało się w kolejce tydzień i 2 razy na dobę oczekujący podpisywał „listę społeczną”. Osoby czekające w nocy przed sklepem (szczególnie mięsnym), w czasie stanu wojennego wyłapywane były przez miejscowe MO i ORMÓ. Przechowywane w areszcie przy ul. Zgierskiej 4 do następnego dnia i karane grzywną na kolegium. Mieszkańcy właściwie w tym czasie wrócili do handlu wymiennego. Taki stan zaopatrzenia utrzymywał się przez całe lata 80. Jako ostatnie zniesiono kartki na mięso latem 1989 r.

Od momentu wprowadzenia stanu wojennego działacze „Solidarności” zeszli do działalności podziemnej. W konstantynowskich zakładach pracy zbierano dobrowolne składki dla rodzin osób internowanych. Pomocy udzielał także proboszcz parafii Narodzenia NMP ks. Stanisław Czernik. Na terenie miasta rozprawiano podziemną prasę. W ciągu 1982 r. w większych miastach odbywały się manifestacje uliczne z okazji 3 Maja, w rocznicę zawarcia porozumień gdańskich. W manifestacjach na terenie Łodzi uczestniczyli mieszkańcy Konstantynowa Łódzkiego⁸³. Pod koniec lat 80. do działalności opozycyjnej włączyło się w mieście pokolenie młodych ludzi. W marcu 1988 r. Powstała FMW⁸⁴. Stanowiła samodzielną grupę i nie podlegała pod Łódzki Zarząd FMW. Założycielami federacji w Konstantynowie Łódzkim był Klaudiusz Baran, Zbigniew Cieślak i Cezary Kolasa - niepełnoletni, uczący się w szkołach średnich. Prowadzono działalność propagandową na murach domów. W mieście pojawiały się napisy: „komuniści do gnoju”, „Polska Walcząca” itp. Grupa działała nielegalnie, a napisy wykonywane były w nocy. W czasie wyborów do parlamentu w czerwcu 1989 r. FMW agitowała mieszkańców miasta, aby głosowali na przedstawicieli „Solidarności”.

Naczelnikiem miasta w latach 1979-1984 był Janusz Michalski, mieszkaniec Łodzi, członek PZPR. Po nim funkcję tę do 1990 r. pełnił S. Witczak, mgr ekonomii, członek PZPR. Mimo trudnej sytuacji polityczno-gospodarczej - jaka zaistniała w państwie w latach 80. - w mieście oddawano kolejne inwestycje. W sierpniu 1983 r. odbyło się uroczyste otwarcie kolejnego przedszkola przy ul. Zgierskiej 29, a w grudniu 1986 r. przedszkola przy ul. Zgierskiej 22. W grudniu 1983 r. KSM przekazała 8 lokali

mieszkalnych w bloku przy ul. Zgierskiej 25 z przeznaczeniem na przychodnię dziecięcą. Uroczyste otwarcie nastąpiło w styczniu 1984 r. Na wiosnę 1988 r. grupa operacyjna, zajmująca się sprawami kontrolno-porządkowymi, w czasie działań „Wiosna-88” wysoko oceniła stan czystości, porządku i estetyki w mieście. Generał broni Czesław Kiszczak (w latach 1981 - 1990 minister spraw wewnętrznych) zwrócił się z prośbą do prezydenta Łodzi, o przyznanie miastu wyróżnienia. W kwietniu 1990 r. miasto otrzymało tytuł Mistrza Gospodarności województwa łódzkiego za 1989 r. i w związku z tym nagrodę w wysokości 30 mln (3000 PLN).

W latach 80. odbywały się na terenie miasta znaczące uroczystości. W dniu 15 IX 1980 r. Hufiec ZHP otrzymał imię Janusza Korczaka, a także sztandar ufundowany przez mieszkańców. Na uroczystość przybył prezydent Łodzi Józef Niewiadomski, komendant Chorągwi Łódzkiej Zdzisław Szymor, kurator oświaty i wychowania w Łodzi Tadeusz Podwysocki, I sekretarz KM PZPR i przewodniczący RM J. Grzelczak. Hufiec w tym czasie liczył 800 zuchów i harcerzy, a komendantem była hm. Zdzisława Trojanowska. W dniu 30 IV 1988 r. SP nr 2 nadano imię Bolesława Ścibiora; w tym dniu szkoła otrzymała także sztandar. Na uroczystość przybyli I sekretarz Komitetu Łódzkiego PZPR Jan Nosko, wiceprezes Wojewódzkiego Komitetu ZSL Zdzisław Ignaczak, kurator oświaty i wychowania w Łodzi Bogdan Cegielski, wiceprezes ZBOWiD w Łodzi Józef Markowski oraz władze miasta.

W dniu 26 IV 1986 r. nastąpiła katastrofa elektrowni atomowej w Czarnobylu na Ukrainie. Mimo że powstało realne zagrożenie dla zdrowia ludności, władze państwa ukrywały ten fakt przez 3 dni. W dniu 1 V 1986 r. w Konstancynie Łódzkim nieodpłatnie w Przychodni Zdrowia przy ul. Sadowej 10 podawano dzieciom płyn lugola (1% roztwór jodu w 2% roztworze wodnym jodku potasowym), stosowany w leczeniu tarczycy.

W 1987 r. nastąpiły kolejne zmiany terytorialne miasta i na podstawie uchwały Rady Narodowej Miasta Łódź z dnia 29 kwietnia włączono do Konstancyna Łódzkiego wsie: Dąbrowa o pow. 64 ha, Niesięcin - 430 ha, Kolonia Rszew - 108 ha, Rszew - 231,65 ha z gminy Aleksandrów Łódzki⁸⁹. Powierzchnia miasta wyniosła 26,9 km². W czerwcu 1987 r. odbyła się w Polsce kolejna wizyta papieża Jana Pawła II. W swojej III pielgrzymce do kraju papież odwiedził Łódź. W dniu 13 czerwca 600 tys. osób

(w tym mieszkańcy Konstanyowa Łódzkiego) powitało go na lotnisku - Lublinek . Pod koniec 1988 r. w mieście zawiązał się Społeczny Komitet Telewizji Kablowej. W skład jego weszli: Paweł Cyrulski, Jerzy Abel i Włodzimierz Suski. Chęć posiadania telewizji kablowej wyraziło 1500 osób (mieszkańcy osiedli blokowych), a koszt jej podłączenia do mieszkania wyniósł 13 \$ USA plus 10000 zł⁹¹ (1 PLN). W grudniu 1989 r. pierwsi klienci mogli już oglądać TV Sat.

Pod koniec lat 80. mieszkańcy miasta coraz jawniej krytykowali zaopatrzenie w podstawowe artykuły. Narzekano na niewystarczającą sieć sklepów, ciągłe kolejki, nieczynne kasy i nieuprzejmą obsługę. Pogarszająca się coraz bardziej sytuacja gospodarcza w kraju wywołała kolejną falę strajków w 1988 r. (w Konstanyowie Łódzkim do strajków nie doszło). Władze rządowe w Polsce zdecydowały się podjąć rozmowy z opozycją, które doprowadziły do obrad „okrągłego stołu” w dniu 6 II 1989 r. Zapoczątkowały one przemiany ustrojowo - gospodarcze w kraju.

Sprostowanie

Pan Piotr Bartosik nie był członkiem PZPR, ale był bezpartyjny.

Za popełniony błąd autorka pracy przeprasza Jego rodzinę.

Przypisy

- ¹ J. Spychała, Encyklopedia o Konstantynowie, „Biuletyn Informacyjny Samorządu” 1998, nr 11, s. 9.
- ² Tamże.
- ³ R. Kaczmarek, Źródła do historii miast łódzkiego okręgu przemysłowego w XIX w., Warszawa 1958, s. 468.
- ⁴ R. Rosin, Konstantynów Łódzki, [w:] „Miasta Polskie w Tysiącleciu”, pod red. S. Pazyry, t. II, Wrocław 1967, s. 48.
Tamże.
R. Kaczmarek, dz. cyt., s.474.
- ⁷ J. Spychała, dz. cyt.
- ⁸ R. Rosin, dz. cyt.
- ⁹ Konstantynów, [w:] „Dziesięć lat odrodzonej polskiej niepodległości w życiu powiatu łódzkiego”, pod red. Z. Lorenza, Łódź 1928, s.214.
- ¹⁰ E. Kaiser, Konstantynów, „Biuletyn Informacyjny Samorządu” 2000, nr 18, s. 4.
- ¹¹ J. Spychała, dz. cyt.
- ¹² .
Tamże.
- ¹³ J. Cielecki, Historia parafii pod wezwaniem Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w latach 1858 - 1939, Praca magisterska, Warszawa - Akademia Teologii Katolickiej, filia Łódź 1993, s. 102.
- ¹⁴ E. Kaiser, dz. cyt.
- ¹ J. Cielecki, dz. cyt., s. 100.
- ¹⁶ R. Rosin, dz. cyt.
- ¹⁷ ^A .
rchiwum UM, Kronika Miasta.
- ¹⁸ M. Bandurka, Zmiany administracyjne i terytorialne ziem województwa łódzkiego w XIX i XX wieku, Warszawa 1974, s. 38.
- ¹⁹ Tamże, s. 53.
- ²⁰ Tamże, s. 55.
- ²¹ E. Kaiser, dz. cyt., s. 5.
- ²² R. Bronisławski, Z dziejów miasta, „Łódzki Informator Kulturalny i Turystyczny - Kalejdoskop” 1994, nr 3, s. 1 – 2. E.
- ²³ Kaiser, dz. cyt.
- ²⁴ R. Rosin, dz. cyt.
- ² Tamże. ²⁶ Tamże.
- ⁷ W. Bortnowski, Ziemia łódzka w ogniu 1 VII - 6 XII 1914, Łódź 1969, s 182. ²⁸
M. Bandurka, dz. cyt., s. 74.
- ²⁹ .
Tamże, s. 85.
- ³⁰ Z. Konicki, Konstantynów podłódzki, „ Biuletyn PTTK” 1963, nr 3/81, s. 3.
- ³¹ J. Piekarski, Dawnych wspomnień czas, „Biuletyn Informacyjny Samorządu” 1997, nr 8, s. 29.
- ³² W. Pietrzykowski, B. Zbrojewski, Zapomniana szkoła na Przedmieściu, Konstantynów Łódzki 1982, s. 6.
- ³³ Tamże.
- ³⁴ R. Rosin, dz. cyt.

- ³ M. Bandurka, dz. cyt., s. 98.
- ³⁶ Sz. Datner, 55 dni Wehrmachtu w Polsce (1 IX - 25 X 1939 r.), Warszawa 1967, s. 404 - 405.
- ³⁷ Dzieci wojny w Polsce, „Biuletyn Informacyjny Samorządu” 1997, nr 8, s. 17.
- ³⁸ R. Bronisławski, Lagier in Konstantinow, „Łódzki Informator Kulturalny i Turystyczny - Kalejdoskop” 1994, nr 3, s. 3.
- ³⁹ Tamże.
- ⁴⁰ Encyklopedia Popularna PWN, pod red. R. Łąkowski, Warszawa 1982, s. 362.
- ⁴¹ Relacja ustna Waclawa Czajkowskiego, 17 V 2001.
Relacja ustna Janiny Pasnickiej, 26 V 2001
- ⁴³ Por. odsyłacz 41.
- ⁴⁴ O lotnikach amerykańskich raz jeszcze, „Biuletyn Informacyjny Samorządu” 2000, nr 18, s. 39.
- ⁴ Relacja ustna Waclawa Czajkowskiego, 12 IV 2001.
- ⁴⁶ Por. odsyłacz 41.
- ⁴⁷ Archiwum UM, Kronika Zakładu ZPW w latach 1950 - 1990.
Zgoda ma 50 lat, „Wiadomości -43bis” 2000, nr 275, s. 5.
- ⁴⁹ Relacja ustna, Danuty Błaszczak, 25 V 2001.
- ⁰ Relacja ustna, Pelagii Jach, 22 IV 2001.
- ¹ W. Pietrzykowski, B. Zbrojewski, dz. cyt., s. 20.
- ² Archiwum SP nr 3, Kronika Szkoły w latach 1952 - 1960.
- ³ Tamże.
- ⁴ Por. odsyłacz 17.
Archiwum Komendy Hufca Konstantynów Łódzki, Kronika ZHP.
- ⁶ M. Bandurka, dz. cyt., s. 114.
- ⁷ Por. odsyłacz 47.
- ⁸ Tamże.
- ⁹ Tamże.
- ⁶⁰ Por. odsyłacz 49.
- ⁶¹ Por. odsyłacz 48.
- ⁶² .
Tamże.
- ⁶³ Por. odsyłacz 54.
- ⁶⁴ Archiwum KSM, Ewidencja Budynków Spółdzielni za latami 1960 - 1990.
- ⁶ Relacja ustna, Marii Sitarek, 21 IV 2001.
- ⁶⁶ R. Rosin, dz. cyt.
- ⁶⁷ Relacja ustna, Antoniego Chalimowskiego, 23 III 2001.
- ⁶⁸ Relacja ustna, Ewy Piątkowskiej, 15 V 2001.
Archiwum SP nr 5, Kronika Szkoły.
- ⁷⁰ Tamże.
- ⁷¹ A. Śladek, 25 lat SP-Specjalnej, „Biuletyn Informacyjny Samorządu” 1999, nr 16, s. 27.
- ⁷² Tamże.
Por. odsyłacz 17. ⁷⁴ Relacja ustna, 73
Mieczysława Fugła, 7 V 2001.

- ⁷ R. Rosin, J. Borkowski, *Rozwój Terytorialno-Administracyjny*, [w:] „Województwo Miejskie Łódzkie” Łódź 1981, s. 144-145.
- Relacja ustna Kazimierza Zwierzchowskiego, 25 V 2001.
- ⁷⁷ Relacja ustna Jadwigi Piątkowskiej, 16 IV 2001.
- ⁷⁸ Por. odsyłacz 17.
- ⁹ Studencki Klub „Remedium”, „Wiadomości 43-bis” 1995, nr 152, s. 6.
- ⁸⁰ Relacja ustana Jana Kudaja, 5 V 2001.
- ⁸¹ Tamże.
- ⁸² Tamże.
- ⁸³ .
- Tamże. ⁸⁴ Relacja ustna Zbigniewa Cieślaka, 10 VI 2001.
- ⁸ Tamże.
- ⁸⁶ Por. odsyłacz 17.
- ⁸⁷ Relacja ustna Zdzisławy Trojanowskiej, 23 IV 2001.
- ⁸⁸ Patron, „Odgłosy” 1988, nr 18 (1570) z 30 IV, s. 1.
- ⁸⁹ M. Bandurka, dz. cyt., wydanie II poprawione, Łódź 1995, s. 177.
- ⁹⁰ M. Maliński, *Pielgrzymka do świata*, Warszawa 1988, s. 424. ⁹¹ Telewizja kablowa w Konstantynowie, „Wiadomości 43-bis” 1990, nr 7, s. 3.